

Sygn. akt V CSK 390/14

POSTANOWIENIE

Dnia 5 marca 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Tyczka-Rote (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Dariusz Dończyk

SSN Anna Kozłowska

w sprawie z powództwa Skarbu Państwa-Naczelnika Urzędu Skarbowego w C.
przeciwko J. D.

o zapłatę i uznanie czynności prawnej za bezskuteczną,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 5 marca 2015 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej od postanowienia

Sądu Apelacyjnego

z dnia 12 lutego 2014 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 22 lipca 2013 r. Sąd Okręgowy w C. odrzucił pozew wniesiony przez Skarb Państwa – Naczelnika Urzędu Skarbowego w C. przeciwko pozwanej J. D. w części obejmującej żądanie zapłaty kwoty 1.002.684,69 zł z odsetkami, a także oddalił zarzut pozwanej dotyczący niedopuszczalności drogi sądowej co do zawartego w pozwie żądania uznania za bezskuteczną w stosunku do powoda czynności prawnej w postaci umowy podziału majątku wspólnego pozwanej i jej męża zawartej 21 kwietnia 2008 r., ze względu na przysługującą powodowi wobec męża, pozwanej wierzytelność z tytułu zaległości w podatku dochodowym za rok podatkowy 2003, określoną Decyzją Urzędu Kontroli Skarbowej w K. nr .../071209 z dnia 3 marca 2008 r. i stwierdzoną tytułem wykonawczym nr .../08 z dnia 31 marca 2008 r. na kwotę 566.960 zł 90 gr. Uzasadniając postanowienie o odrzuceniu pozwu w zakresie powództwa o zapłatę Sąd Okręgowy wskazał, że zgodnie z art. 26 oraz art. 29 § 1 i § 2 pkt 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (jedn. tekst: Dz.U. z 2012 r., poz. 749 ze zm.) podatnik odpowiada całym swoim majątkiem za podatki wynikające ze zobowiązań podatkowych. W przypadku osób pozostających w związku małżeńskim odpowiedzialność ta obejmuje cały majątek odrębny podatnika oraz majątek wspólny podatnika i jego małżonka, przy czym skutki prawne ograniczenia, zniesienia, wyłączenia lub ustania wspólności nie odnoszą się do zobowiązań podatkowych powstałych przed dniem zawarcia umowy o ograniczeniu lub wyłączeniu ustawowej wspólności majątkowej. Zaspokojenia zobowiązań podatkowych organ podatkowy może więc dochodzić także z rzeczy, które od dnia zawarcia umowy majątkowej małżeńskiej są już składnikami majątku osobistego małżonka podatnika. Przymusowa realizacja zobowiązań podatkowych następuje w drodze przewidzianej w ustawie z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (jedn. tekst: Dz.U. z 2014 r., poz. 1619 ze zm. – dalej „u.p.e.a.”). Jeżeli ma być prowadzona z majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka i ich majątków osobistych, tytuł wykonawczy wystawia się na oboje małżonków. W wyniku nowelizacji tej ustawy dokonanej ustawą z dnia 6 września 2001 r. o zmianie ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. Nr 125, poz. 1368) możliwe stało się także prowadzenie egzekucji administracyjnej

należności pieniężnych z nieruchomości. Sąd Okręgowy uznał, że obecnie istnieje szczególny tryb postępowania służący ustaleniu i przymusowej realizacji zobowiązań podatkowych ciążących na osobie pozostającej w związku małżeńskim. Przepisy te Sąd Okręgowy uznał za mające pierwszeństwo także przy realizacji uprawnienia wynikającego z ustanowienia hipoteki przymusowej na nieruchomości podatnika, wchodzącej do majątku wspólnego, ponieważ pozycja podatnika i jego małżonka jest szczególna i odmienna od odpowiedzialności dłużników rzeczowych, nie będących dłużnikami osobistymi, a wierzyciel ma zapewnioną ochronę swoich interesów w postępowaniu administracyjnym.

Na postanowienie o odrzuceniu pozwu zażalenie złożył powód. Zażalenie to Sąd Apelacyjny oddalił postanowieniem z dnia 12 lutego 2014 r., podzielając stanowisko Sądu Okręgowego, że odpowiedzialność pozwanej małżonki dłużnika została w sposób wyczerpujący uregulowana w przepisach ordynacji podatkowej, a sposób przymusowej realizacji tych obowiązków wynika z przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Sąd drugiej instancji wskazał, że małżonka dłużnika nie można wprawdzie uznać za osobę trzecią w rozumieniu art. 107 i n. o.p., jednak wykładni art. 29 o.p. w powiązaniu z pozostałymi przepisami tej ustawy należy dokonywać przy uwzględnieniu ich funkcji, którą jest zapewnienie możliwości dochodzenia należności publicznoprawnych nie tylko wobec bezpośrednio odpowiedzialnego, lecz również małżonka pozostającego współwłaścicielem, a nawet już wyłącznym właścicielem przedmiotów majątkowych wchodzących poprzednio w skład majątku wspólnego. Sąd odwoławczy opowiedział się za wykładnią art. 29 § 1 i 2 o.p., zgodnie z którą organ podatkowy uprawniony jest do wystawienia administracyjnego tytułu wykonawczego obejmującego małżonka dłużnika w zakresie dotyczącym przedmiotów, które na skutek umowy wyłączającej ustrój wspólności majątkowej zmieniły swój charakter prawny. Z art. 110 o.p. interpretowanego *a contrario* wynika, że ustawodawca nie traktuje małżonka jako osoby trzeciej i nie reguluje odrębnie jego odpowiedzialności, jednak powstałą lukę prawną można uzupełnić w drodze wykładni, przyjmując, że w przypadku zawarcia umowy o podział składników majątku, który formalnie zmienił swój charakter prawny, art. 29 § 2 o.p. umożliwia skierowanie do tych składników egzekucji administracyjnej na takich samych zasadach, jak miało

to miejsce przed podziałem. Sąd Apelacyjny stwierdził, iż określone w tym przepisie skutki prawne ograniczenia, zniesienia, wyłączenia lub ustania wspólności majątkowej rozciągać można również na czynności powodujące włączenie przedmiotów majątkowych do majątku odrębnego małżonka. Zaznaczył, że intencją ustawodawcy z pewnością nie było umożliwienie obejścia przepisów zapewniających zaspokojenie należności publiczno-prawnych w drodze przesunięć majątkowych stanowiących typową i bezpośrednią konsekwencję ustania między małżonkami ustroju wspólności majątkowej. Zdaniem Sądu Apelacyjnego można więc przyjąć, że małżonek dłużnika również po dokonaniu podziału majątku wspólnego, odpowiada za zobowiązania podatkowe składnikami, które wchodziły w skład majątku wspólnego. Dopiero po prawomocnym orzeczeniu rozvodu możliwe będzie uznanie byłego małżonka za osobę trzecią w rozumieniu art. 107 i n. o.p., odpowiadającą solidarnie z dłużnikiem z całego majątku, z wyłączeniami przewidzianymi w art. 110 § 2 o.p. Proceduralną podstawą dochodzenia w trakcie trwania małżeństwa należności podatkowej na drodze postępowania administracyjnego jest art. 27c u.p.e.a., pozwalający organowi podatkowemu wystawić tytuł egzekucyjny bezpośrednio przeciwko małżonkowi dłużnika. Stosownie do art. 75 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (jedn. tekst: Dz.U. z 2013 r. poz. 707 ze zm. – dalej „u.k.w.h.”) zaspokojenie wierzyciela hipotecznego z nieruchomości następuje według przepisów o sądowym postępowaniu egzekucyjnym, chyba że z nieruchomości dłużnika jest prowadzona egzekucja przez administracyjny organ egzekucyjny.

W skardze kasacyjnej powód zaskarżył postanowienie Sądu Apelacyjnego w części, w której Sąd drugiej instancji oddalił jego zażalenie i zarzucił naruszenie przepisów postępowania – art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c. w zw. z art. 2 § 1 i 3 k.p.c. przez uznanie, że możliwe jest odrzucenie pozwu w sprawie, która jest sprawą cywilną i nie została przekazana do właściwości innych organów. Zarzucił także naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 29 § 1 ust. 1 o.p. polegającą na przyjęciu, że przepis ten uchyla nie tylko skutki prawne wyłączenia wspólności majątkowej małżeńskiej, ale także skutki prawne zniesienia współwłasności przez podział majątku wspólnego podatnika i jego małżonka.

We wnioskach domagał się uchylecia zaskarżonego postanowienia w części, w której Sąd oddalił jego zażalenie i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zawarta w art. 1 k.p.c. definicja spraw cywilnych, których rozpoznawanie należy do sądów powszechnych i Sądu Najwyższego, a przebiega w oparciu o przepisy kodeksu postępowania cywilnego, obejmuje sprawy z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego, prawa pracy, ubezpieczeń społecznych oraz inne sprawy, do których przepisy tego kodeksu stosuje się na mocy ustaw szczególnych, chyba że określony przepis ustawy przekazuje je do rozpoznania sądów szczególnych lub innych organów (art. 2 § 1 i 3 k.p.c.). Na podstawie tego przepisu dopuszczalność drogi sądowej podlega więc ocenie w dwóch etapach – najpierw konieczne jest zbadanie, czy sprawa poddana pod osąd należy do kategorii spraw wskazanych w art. 1 k.p.c., przy czym kontrola ma charakter formalny - odnosi się do sformułowanego przez powoda roszczenia i jego podstaw faktycznych (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 lipca 2000 r., Sk 12/99, OTK 2000/5/143, uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 2003 r., III CZP 85/02, OSNC 2003/10/129). W razie odpowiedzi pozytywnej zbadać należy, czy sprawy tego rodzaju nie zostały przekazane do rozpoznania na innej drodze. Powód sformułował swoje żądanie jako powództwo o zasądzenie od pozwanej wierzytelności podatkowej, stanowiącej dług jej męża, zabezpieczonej na jego rzecz hipoteką kaucyjną na nieruchomości, którą pozwana uzyskała w wyniku umownego wprowadzenia rozdzielności majątkowej i podziału majątku wspólnego jej i dłużnika. W piśmiennictwie i orzecznictwie wyjaśniono już, że wierzyciel, który chce zaspokoić wierzytelność zabezpieczoną hipoteką z obciążonej hipotecznie nieruchomości stanowiącej własność osoby niebędącej jego dłużnikiem osobistym, musi przedstawić tytuł wykonawczy przeciwko tej osobie. Nie jest przy tym kwestionowana dopuszczalność uzyskania takiego tytułu w drodze postępowania sądowego, ani cywilnoprawny charakter żądania zasądzenia na rzecz wierzyciela hipotecznego od dłużnika hipotecznego zabezpieczonej rzeczowo wierzytelności, niezależnie od jej cywilno-prawnego czy

publiczno-prawnego charakteru (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 2013 r., V CSK 51/13, nie publ. poza bazą Lex nr 1425058 i powołane w nim orzecznictwo), co powód wskazuje jako przesłankę dopuszczalności drogi sądowej w niniejszej sprawie. Konieczne jest jednak rozważenie, czy w rozpatrywanym wypadku dopuszczalność drogi sądowej nie została wyłączona przepisem szczególnym, a więc czy nie zachodzi przesłanka przewidziana w art. 2 § 3 k.p.c. Wprawdzie charakter zabezpieczonej wierzytelności nie ma znaczenia dla oceny hipoteki jako cywilnoprawnego sposobu zabezpieczenia wierzytelności niezależnie od jej charakteru, jednak nie oznacza to, że jest w równym stopniu obojętny przy ocenie drogi dojścia wierzyciela hipotecznego do uzyskania tytułu wykonawczego pozwalającego zrealizować w przewidziany w art. 75 u.k.w.h. sposób uprawnienie wynikające z ustanowionego na jego rzecz prawa rzeczowego.

Powód domaga się zasądzenia od pozwanej kwoty odpowiadającej wysokości hipotek kaucyjnych figurujących w księgach wieczystych, traktując żądanie kierowane do pozwanej jako powództwo o zapłatę kwoty ujętej w hipotece, o innym charakterze niż sama wierzytelność zabezpieczona. Tymczasem nie budzi wątpliwości, że w świetle art. 65 u.k.w.h. hipoteka służy zabezpieczeniu określonej wierzytelności, lecz wierzytelności takiej nie tworzy. W okresie przed nowelizacją ustawy, kiedy nastąpił wpis zabezpieczającej hipoteki kaucyjnej na rzecz powoda, hipoteka tego rodzaju nie powodowała nawet domniemania istnienia zabezpieczonej wierzytelności (art. 105 u.k.w.h.), takie domniemanie łączono dopiero z wpisem hipoteki zwykłej. Dlatego też hipoteka kaucyjna wykorzystywana była jako sposób zabezpieczenia wierzytelności o niepewnej wysokości, a nawet o nieustalonym jeszcze w sposób stanowczy bycie, czego dowodem było dopuszczenie jej jako formy zabezpieczenia m.in. zobowiązań podatkowych ustalonych w nieostatecznej decyzji (art. 35 § 2 o.p. w zw. z art. 110 u.k.w.h.). Postanowienia dotyczące hipoteki przymusowej ustanawianej na nieruchomościach wchodzących w skład majątku wspólnego na podstawie nieostatecznej decyzji określającej wysokość należności podatkowych są konsekwencją wynikającej z art. 29 § 1 o.p. zasady odpowiedzialności dłużnika za zobowiązania podatkowe nie tylko majątkiem osobistym, lecz także majątkiem wspólnym dłużnika i jego małżonka, mimo że małżonek nie jest dłużnikiem. Egzekucja z obciążonej

nieruchomości wymaga jednak tytułu wykonawczego (art. 26 u.p.e.a.), a w wypadku nieruchomości stanowiącej majątek wspólny dłużnika i jego małżonka - tytułu wystawionego na oboje małżonków (art. 27c u.p.e.a.) – por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 1971 r. (III CRN 553/70, OSNC 1971/10/185). Zasada ta nie uległa zmianie na skutek nowelizacji ustawy o księgach wieczystych i hipotece dokonanej ustawą z dnia 26 czerwca 2009 r. (Dz.U. Nr 131, poz. 1075), w wyniku której hipoteka zyskała jednolity kształt, odpowiadający w zasadzie dotychczasowej hipotece kaucyjnej. Egzekucja wynikających z niej praw w wypadku kiedy nieruchomość stanowiła wspólność dłużnika i jego małżonka niebędącego dłużnikiem, lecz pozostającego z dłużnikiem w ustroju wspólności ustawowej, odbywała się na podstawie tytułu wykonawczego wystawianego w postępowaniu administracyjnym – na podstawie art. 27c u.p.e.a., zgodnie z zasadą, że w egzekucji administracyjnej realizowane są administracyjne tytuły wykonawcze (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 9 lipca 2009 r., III CZP 44/09, OSNC 2010/2/27). Zaspokojenie wierzytelności hipotecznej z nieruchomości w trybie postępowania prowadzonego przez administracyjny organ egzekucyjny przewiduje art. 75 u.k.w.h., a art. 27 § 1 pkt 4 u.p.e.a. przewiduje obowiązek umieszczenia w administracyjnym tytule egzekucyjnym m.in. informacji o zabezpieczeniach wierzytelności, w tym o hipotece. Przepisy ordynacji podatkowej, ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji oraz ustawy o księgach wieczystych i hipotece zawierają więc spójną koncepcję ustanowienia zabezpieczeń i realizacji na drodze egzekucji zobowiązań podatkowych z nieruchomości wchodzącej w skład majątku wspólnego dłużnika i jego małżonka, i to niezależnie od tego, czy na nieruchomości było ustanowione zabezpieczenie hipoteczne. Aby zapobiec skutkom podjęcia przez dłużnika i jego małżonka ewentualnych kroków prowadzących do wyłączenia lub ograniczenia wspólności majątkowej i usunięcia tą drogą z zasięgu organu skarbowego części majątku, w art. 29 § 2 o.p. zamieszczono postanowienia ubezskutekniające tego rodzaju czynności w stosunku do organu podatkowego w odniesieniu do zobowiązań powstałych przed ich dokonaniem. Zarzuty skarżącego dotyczą zakresu oddziaływania tych zastrzeżeń. Jego zdaniem, interpretacja art. 29 § 2 o.p. przeprowadzona przez Sądy obu instancji naruszyła zasadę ścisłej wykładni

przepisów podatkowych, ponieważ postanowienie szczególne zostało rozciągnięte na inne, niewymienione w przepisie czynności podjęte przez dłużnika i jego małżonka po zawarciu umowy o ustanowieniu rozdzielnosci majątkowej, w tym wypadku na skutki umowy o podziale majątku wspólnego. Zarzut ten nie jest jednak uzasadniony, ponieważ wniosek wysnuty przez Sądy obu instancji nie jest wynikiem rozszerzającej wykładni art. 29 § 2 o.p., lecz stanowi konsekwencję bezskuteczności wobec powoda umowy ustanawiającej rozdzielnosc majątkową. Jeśli umowa nie wywarła skutku w stosunkach z powodem w zakresie odpowiedzialności majątkiem wspólnym dłużnika i jego małżonki za zobowiązania podatkowe z 2003 r., to bezskuteczny w tym zakresie był także dokonany przez małżonków podział majątku. Bezskuteczność umowy powoduje przyjęcie w zakresie wskazanym w art. 29 § 2 o.p. fikcji dalszego obowiązywania między małżonkami ustroju wspólności majątkowej, wykluczającego – na podstawie art. 35 k.r.o. - dopuszczalność podziału ich majątku. W konsekwencji umowny podział majątku nie wpływa na możliwość wykorzystania przez powoda przyznanej mu w przepisach szczególnych drogi administracyjnej pozwalającej na wystawienie tytułu wykonawczego przeciwko dłużnikowi i jego małżonce i egzekwowania na jego podstawie zobowiązania podatkowego z nieruchomości wchodzącej w skład majątku wspólnego, obciążonej hipoteką kaucyjną na zabezpieczenie tej należności. Ustanowienie w przepisach ordynacji podatkowej odpowiedzialności majątkiem wspólnym za zobowiązania podatkowe oznacza wprowadzenie odpowiedzialności rzeczowej małżonka dłużnika za jego cudzy dług publicznoprawny, ograniczonej do majątku wspólnego. Przewidziana dla należności publicznoprawnych administracyjna droga ich egzekucji na podstawie administracyjnego tytułu wykonawczego, pozwalająca na prowadzenie egzekucji także z majątku wspólnego – przeciwko małżonkowi dłużnika, gwarantuje również możliwość realizacji uprawnień wynikających z hipoteki przymusowej, co uzasadnia potraktowanie tej drogi jako wyłączającej drogę sądową na podstawie art. 2 § 3 k.p.c.

Z przytoczonych względów skarga kasacyjna podlegała oddaleniu na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

